

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
імені Костянтина Немця

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету геології,
географії, рекреації і туризму
Віліна ПЕРЕСАДЬКО
“ 29 ” серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГЕОГРАФІЇ»

рівень вищої освіти доктор філософії
галузь знань 10 – Природничі науки
спеціальність 106. Географія
освітня програма Географія
вид дисципліни за вибором
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«26» серпня 2024 року, протокол № 8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

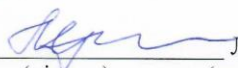
Катерина Юріївна СЕГІДА, д. геогр. н., професор, професор кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Євгенія Юріївна ТЕЛЕБЕНЄВА, к. геогр. н., доцент, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

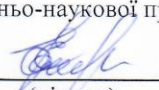
Протокол № 9 від «26» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри

(підпис) Людмила НСМЕЦЬ
(прізвище та ініціали)

«26» серпня 2024 р.

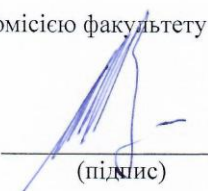
Програму погоджено з гарантом освітньо-наукової програми «Географія»

Гарант освітньо-наукової програми
(підпис) Катерина СЕГІДА
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол № 7 від «26» серпня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії

(підпис) Олександр ЖЕМЕРОВ
(прізвище та ініціали)

«26» серпня 2024 р.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «*Міждисциплінарні дослідження в географії*» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії з галузі знань 10 – Природничі науки спеціальності 106. Географія.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є ознайомлення з головними напрямками, методологічними принципами і методами розроблення міждисциплінарних загальнонаукових проблем, серед яких чільне місце посідають глобальні проблеми цивілізаційного розвитку людства; забезпечити систематизований огляд сучасних концепцій і розробок вітчизняної географії, орієнтованих на дослідження глобальних проблем, зумовлених недостатньо збалансованим та регламентованим природокористуванням, недостатньо впорядкованою територіальною організацією населення та господарства. Серед таких глобальних проблем людства питання безпеки світового співтовариства – екологічної, енергетичної, продовольчої, питної води, сировинної, демографічної, бідності та соціальної нерівності.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- ознайомлення здобувачів із сучасними запитами суспільства до вітчизняної географічної науки в умовах становлення державного суверенітету та входження України до європейського і світового співтовариства;
- засвоєння напрямів і завдань сучасної трансформації предметної області вітчизняної географії, зумовленої прискореною інтеграцією з світовою географічною наукою;
- глибоке розуміння географічного методу як одного із загальнонаукових методів, що орієнтований на розроблення принципів і механізмів територіальної систематики складових ландшафтної оболонки Землі. Знайомство з європейською практикою геопросторового планування як сучасного напрямку використання географічного методу;
- фаховий розгляд сучасних глобальних проблем людства у контексті впорядкування та оптимізації взаємин у системі «суспільство – природа».
- знайомство з новітніми концепціями географії, засвоєння методологічних положень та методичних принципів концепцій для розроблення глобальних проблем людства.

1.3. Кількість кредитів – 6.

1.4. Кількість годин – 180.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Рік підготовки	
2-й	
Семестр	
4-й	
Лекції	
16 год.	
Практичні	
8 год.	
Семінарські	
8 год.	
Самостійна робота	
148 год.	

1.6. Заплановані результати навчання:

- *формування загальних та фахових компетентностей*: Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; Здатність працювати у міжнародному контексті; Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми; Здатність демонструвати знання сучасного стану, основних тенденцій і перспектив розвитку географії та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері географії та/або дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з географії та суміжних галузей; Здатність до наукової аргументації, володіння системним науковим світоглядом, застосовувати сучасні методи географічних та міждисциплінарних досліджень, інформаційні та комунікаційні технології, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій діяльності; Здатність до встановлення взаємозв'язків у системі «природа – населення – господарство» за результатами моніторингу геосистем із застосуванням сучасних методів досліджень і комп'ютерних технологій.

- *забезпечення досягнення наступних програмних результатів навчання*: сучасні концептуальні знання у сфері географії, її окремих напрямів та суміжних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень та здійснення професійної діяльності; глибоко розуміти методологію природничо- та/або суспільно-географічних досліджень, застосовувати її у власній науковій діяльності та викладацькій практиці; формувати і перевіряти гіпотези, використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу, експериментально-прикладних досліджень, наявні літературні дані з метою розв'язання значущих наукових та науково-прикладних проблем географії, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників; з використанням сучасних підходів та методів планувати і виконувати експериментальні та/або теоретичні дослідження у сфері географії, природокористування, регіонального розвитку, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику; розуміти філософську методологію пізнання, ключові засади професійної та наукової етики, систему морально-культурних цінностей, дотримуватись у професійній діяльності принципів соціальної відповідальності та громадянської свідомості.

Передбачається, що у результаті вивчення дисципліни здобувачі досягнуть трансформовану і оновлену предметну область географічної науки з усіма її складовими, орієнтованими на сучасні запити суспільства на географічні знання та геоінформаційні методи і технології досліджень; сучасне коло глобальних проблем людства, що можуть розроблятися за активної участі географів; новітні пізнавальні можливості географічного методу досліджень; будуть уміти фахово орієнтуватись і визначатись у сучасних запитах суспільства; застосовувати положення і розробки предметної області географії для дослідження міждисциплінарних проблем, зокрема глобальних проблем людства; аналізувати географічний зміст глобальних проблем людства.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Предметна область географії та її сучасна трансформація

Тема 1. Предметна область географії та її міждисциплінарний потенціал. Сучасна трансформація предметної області вітчизняної географії. Поняття ландшафтна оболонка Землі та його ординація з традиційною категорією вітчизняної географії географічна оболонка Землі. Посилення моністичної методології географічної науки, орієнтованої на дослідження земної оболонки як цілісної та суперечливої єдності природи – населення – господарства, що поєднує природне середовище, штучний матеріальний світ, створений людиною (його називають «другою природою»), населення з його виробничою та духовною діяльністю.

Тема 2. Географічний метод. Територіальна організація населення і господарства як загальнонаукові проблеми. Принципи і методи територіальної (геопросторової) систематики компонентів ландшафтної оболонки. Методи загальнонаукових ознакових класифікацій. Сучасні схеми впорядкування природного середовища, розселення населення, розміщення його господарської та духовної діяльності. Поняттями територіальне планування, планування територій, геопросторове планування. Нові наукові напрями впорядкування середовища життєдіяльності людства.

Тема 3. Геоінформаційні методи дослідження та технології. Міждисциплінарний підхід у географії. Філософський, економічний, соціологічний, системний, синергетний, інформаційний підходи в географії. Сучасний міждисциплінарний науковий напрям у географії. Міждисциплінарний статус понять географічне середовище, навколишнє середовище, довкілля. Сучасні геоінформаційні системи ГІС у вивченні ландшафтної оболонки Землі. Новітні методи оброблення інформації про природне середовище, розселення населення та просторовий розподіл видів і форм його життєдіяльності. Передумови для посилення міждисциплінарної взаємодії різних наук у дослідженні глобальних проблем людства. Роль географічної науки у розробленні методів дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) та формуванні різноманітних геоінформаційних систем.

Розділ 2. Сучасні запити суспільства до географічної науки і глобальні проблеми людства

Тема 4. Суспільні запити на географічні розробки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство. Потреби суспільства у географічному обґрунтуванні державного суверенітету – геополітичному, геоекономічному, історико-географічному, природно-ресурсному, етногеографічному, соціально-економічному. Імплементация європейської моделі управління – регіональної економіки та регіональної політики. Історико-географічна регіоналізація етнічних українських земель. Проблеми формування регіональної економіки та етнонаціональної політики. Сучасні геополітичні та геоекономічні проблеми регіоналізації країни. Сучасна адміністративно-територіальна реформа в Україні та її головні напрями і проблеми. Потреби перегляду адміністративного статусу великих міст, міських агломерацій, приміських зон та урбанізованих ареалів.

Тема 5. Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного зростання. Концепції обмежень і меж економічного зростання суспільства. Стратегічні розробки і сценарії Римського клубу. Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного розвитку світового господарства і національних економік. Участь України у розробленні та реалізації концепції сталого й збалансованого розвитку. Національний географічний атлас України. Проблема розроблення національних та регіональних географічних кадастрів господарської оцінки умов і ресурсів території для потреб їх сталого і збалансованого соціально-економічного розвитку.

Тема 6. Потенціал географії для забезпечення стійкого розвитку. Значення географії як інтегративної дисципліни. Витоки ідей концепції стійкого розвитку. Діяльність міжнародних організацій з питань забезпечення стійкого розвитку. 17 цілей сталого розвитку 2030. Особливості діяльності Міжнародного географічного союзу. Люцернська «Декларація про географічну освіту для сталого розвитку». Міжнародній хартії географічної освіти. Географічна освіта для стійкого розвитку в Україні.

Тема 7. Участь географічної науки у розробленні глобальних проблем. Глобальні проблеми цивілізаційного розвитку людства як міждисциплінарний науковий напрям. Місце географічної науки у нормуванні та регламентації взаємодії суспільства з природним середовищем. Екологічний імператив як принцип безумовного пріоритету екологічної безпеки людства у розробленні будь-яких програм і проєктів. Стратегії і напрями збереження біосферного потенціалу ландшафтної оболонки Землі, принципи і регламенти раціонального і збалансованого природокористування, методи і механізми сучасної територіальної організації суспільства – екологічно безпечної та економічно ефективної.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		л	п	сем	ін	ср
Розділ 1. Предметна область географії та її сучасна трансформація						
Тема 1. Предметна область географії та її міждисциплінарний потенціал	30	2		2		26
Тема 2. Географічний метод. Територіальна організація населення і господарства як загально-наукові проблеми	30	2		2		26
Тема 3. Геоінформаційні методи дослідження та технології. Міждисциплінарний підхід у географії.	30	2				28
Всього за розділом 1	90	6		4		80
Розділ 2. Сучасні запити суспільства до географічної науки і глобальні проблеми людства						
Тема 4. Суспільні запити на географічні розробки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство	22	2		2		18
Тема 5. Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного зростання	22	2	4			16
Тема 6. Потенціал географії для забезпечення стійкого розвитку	22	4	4			16
Тема 7. Участь географічної науки у розробленні глобальних проблем	24	2		2		20
Всього за розділом 2	90	10	8	4		68
Усього годин	180	16	8	8		148

4. Теми практичних та семінарських занять

	Назва теми	Кількість годин
С1	Предметна область географії та її міждисциплінарний потенціал	2
С2	Географічний метод. Територіальна організація населення і господарства як загально-наукові проблеми	2
С3	Суспільні запити на географічні розробки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство	2
П1	Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного зростання	4
П2	Потенціал географії для забезпечення стійкого розвитку	4
С4	Участь географічної науки у розробленні глобальних проблем	2
Всього		16

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Опанування теми «Предметна область географії та її міждисциплінарний потенціал»	26
2	Опанування теми «Географічний метод. Територіальна організація населення і господарства як загально-наукові проблеми»	26
3	Опанування теми «Геоінформаційні методи дослідження та технології. Міждисциплінарний підхід у географії»	28
4	Опанування теми «Суспільні запити на географічні розробки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство»	18
5	Опанування теми «Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного зростання»	16
6	Опанування теми «Потенціал географії для забезпечення стійкого розвитку»	16
7	Опанування теми «Участь географічної науки у розробленні глобальних проблем»	20
	Усього:	148

6. Індивідуальне завдання

Не передбачено

7. Методи навчання

- проблемного викладу;
- частково-пошукові;
- дослідницькі методи.

8. Методи контролю

- усне опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне);
- перевірка практичних робіт та індивідуального завдання;
- тестове опитування та письмовий контроль;

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль							Підсумкова (залікова) контрольна робота	Сума
Розділ 1		Розділ 2				Разом		
C1	C2	П1	П2	C3	C4			
5	5	20	20	5	5	60	40	100

П1, П2 – практичні роботи. *Практична робота – 20 балів.* Максимальну кількість балів (17-20 балів) здобувач отримує за умови, якщо завдання виконані повністю та правильно на основі глибоких знань теорії та застосування методики дослідження, продемонстровано творчий підхід до розкриття питання, зауваження до виконаних завдань відсутні. Високі бали (10-16 балів) здобувач отримує за умови, якщо завдання виконані вчасно та повністю, містить несуттєві недоліки, знання достатні. Якщо завдання виконано частково, висновки не аргументовані, у роботі зустрічаються суттєві помилки, знання поверхові або фрагментарні здобувач може отримати бали у діапазоні (1-9 балів відповідно). Якщо робота не здана оцінюється у 0 балів.

C1, C2.. – семінарські заняття, 5 балів. Доповіді за темами – 3 бали, відповіді на запитання, участь у дискусії – 2 бали.

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Підсумкова (залікова) робота – 40 балів:

- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 4 * 10 балів. *Максимальну кількість балів (9-10 балів) здобувач отримує за умови, якщо питання розкрито повністю та правильно на основі глибоких знань теорії та практики, продемонстровано творчий підхід та висловлені аргументовані власні думки. Високі бали (5-8 балів) здобувач отримує за умови, якщо питання розкрито повністю, але містить несуттєві недоліки, продемонстровані достатні знання. Якщо питання розкрито частково, думки не аргументовані, у роботі зустрічаються суттєві помилки, знання поверхові або фрагментарні здобувач може отримати 1-4 бали. Якщо відповідь відсутня – 0 балів.*

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка (залік)
50 – 100	Зараховано
1-49	Не зараховано

10. Рекомендована література:

1. A geographic perspective on education for sustainable development: Lûcernskaâ Declaration on geographical education for sustainable development//materials of the symposium held in Lucerne, Switzerland, July 29-31, 2007.
2. Education 2030 [Electronic resource]: Incheon Declaration and Framework for Action: towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all: (Final draft for adoption). Режим доступу: [access:http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED_new/pdf/FFA-ENG-27Oct15.pdf](http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED_new/pdf/FFA-ENG-27Oct15.pdf)
3. Geographical Views on Education for Sustainable Development Режим доступу: http://www.igu-cge.org/wp-content/uploads/2018/02/Luzern_Gesamtdokument_Band_42_101007.pdf
4. Hartwig Haubrich, Sibylle Reinfried, Yvonne Schleicher. Lucerne Declaration on Geographical Education for Sustainable Development. Режим доступу: <https://www.iau-hesd.net/sites/default/files/documents/lucernedeclaration.pdf>
5. Institutional arrangements to follow up the United Nations Conference on Environment and Development. Режим доступу: <http://www.un-documents.net/a47r191.htm>
6. International Charter on Geographical Education. International Geographical Union. 2016. P.20. Режим доступу: https://www.igu-cge.org/wp-content/uploads/2019/03/IGU_2016_eng_ver25Feb2019.pdf
7. Michael E.Meadows. Geography Education for Sustainable Development / Geography and Sustainability / Volume 1, Issue 1, March 2020, Pages 88-92 Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666683920300018>
8. Report of the United Nations Conference on the Human Environment. Режим доступу: <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf>
9. Report of the world summit for social development (Copenhagen, 6-12 March 1995) Режим доступу: <http://www.un-documents.net/aconf166-9.pdf>
10. United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20, Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20110501093608/>
11. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування. – Т.1. Природнотехногенна (екологічна) безпека /За ред. Б.М.Данилишина. – К.: Наукова думка, 2008. – 391с.
12. Заява Міністрів охорони довкілля країн ЄЕК ООН про освіту в інтересах сталого розвитку / Процес Довкілля для Європи. – Київ, 2003
13. Книш М., Котик Л. Глобальні проблеми людства. Навчальний посібник. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – 328 с.
14. Ландшафтне планування в Україні : методичні настанови / Л.Г. Руденко, Є.О. Маруняк, О.Г. Голубцов та ін. [Під ред. академіка НАН України Л.Г. Руденка]. – К. : «Реферат», 2014. – 144 с
15. Лісовський С.А. Суспільство і природа: баланс інтересів на теренах України» / Інститут географії НАН України. – К., 2009. – 300 с.
16. Маруняк Є.О. Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України. – К.: Реферат, 2007. – 224 с.
17. Немець Л. М. Стійкий розвиток: соціально-географічні аспекти (на прикладі України) : монографія / Л. М. Немець. – Харків : Факт, 2003. – 383 с.
18. Немець Л. М. Сучасна соціальна географія: аналіз стану, проблеми та перспективи / Л. М. Немець // Часопис соціально-економічної географії випуск 13(2). – 2012. – с. 14-20.
19. Немець Л.М. Стійкий розвиток: соціально-географічні аспекти (на прикладі України): Монографія. – Х. Факт, 2003. – 383 с.
20. Освіта в інтересах сталого розвитку в Україні. Восьма Конференція міністрів «Довкілля для Європи». – Режим доступу: <http://www.unep.org>
21. Проект доповіді України до конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку «Ріо + 20» / С.А.Лісовський, Г.Б.Марушевський, П.Г.Павличенко, Л.Г.Руденко, Т.В.Тимочко. – К.: Центр екологічної освіти та інформації. 2012. – 60 с.

22. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку: Навчальний посібник / Т.К. Гречко, С.А. Лісовський, С.А. Романюк, Л.Г. Руденко. Національна академія державного управління при Президентові України, Ін-т географії НАН України. – К., 2015. – 264 с.
23. Смаль В.В. Трансформація господарства постіндустріальних країн: наукові засади суспільно-географічного дослідження. – К. – 2011. – 370 с.
24. Сонько С. П. Просторовий розвиток соціо-природних систем: шлях до нової парадигми / С. П. Сонько. – К.: Ніка Центр, 2003. – 287 с.
25. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. - К.: Фенікс, 2019. – 304 с. Режим доступу: <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Social-Geography.pdf>
26. Соціальна географія: Підручник. / За ред. Л. Немець, К. Мезенцева. – К.: Фенікс, 2019. – 304 с.
27. Стратегії ОСР ЄЕК ООН на період до 2030 року.– Режим доступу: <http://www.unpese.org>
28. Стратегія ЄЕК ООН освіти для сталого розвитку: Пер. з англ. – Одеса: Екологія, 2005. – 44 с.
29. Сучасна суспільна географія: реалії, виклики, досвід змін у науці та освіті/ Л. Немець, К. Сегіда, Є. Телебенєва, Л. Ключко // Суспільна географія: наукові традиції та сучасні виклики: матеріали Всеукраїнського наукового семінару, присвяченого 110-літтю від народження доктора географічних наук, професора О. Т. Ващенко (м. Львів, 13 грудня 2018 р.) / [відп. ред. проф. О. Шаблій]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 65- 69.
30. Топчієв О. Г. Концепція довкілля - сучасний напрям інтеграції природничо- та суспільно-географічних досліджень / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко В. В. Яворська // Український географічний журнал. – 2017. - № 3(99). – С.64-70
31. Топчієв О. Г. Методологічні проблеми та трансформації у сучасній соціально-економічній географії / О. Г. Топчієв, В. В. Яворська // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, випуск 1(16), 2011. – <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/8119>
32. Топчієв О. Г. Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації / О. Г. Топчієв // Український географічний журнал. – 2016. - № 1. – С.64-69
33. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв // О. Г. Топчієв – Одеса: Астропрінт, 2005. – 632 с.
34. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Пилипенко І. О., Яворська В. В. Методологічні засади географії. - Херсон: Вид. Дім Гельветика, 2020. – 366 с.
35. Топчієв О. Г. Планування територій у контексті сталого розвитку регіонів / О. Г. Топчієв // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: Зб. наук. пр. – Херсон: ПП Вишемирський, 2005. – С. 118 – 123.
36. Топчієв О.Г. Екологічний імператив у концепціях соціально-економічного розвитку і його географічні складові / О. Г. Топчієв, В. А. Сич, В. В. Яворська, О. О. Долинська // Вісник Одеського національного університету. Серія : Географічні та геологічні науки. - 2019. - Т. 24, Вип. 2. - С. 96-112.
37. Топчієв О.Г. Методологічні трансформації і сучасні парадигми в географії // Український географічний журнал. – 2010. – № 2. – С. 22-25.
38. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект)» / За ред. Л.Г. Руденка. – К.: Академперіодика, 2005. – 308 с.
39. Шаблій О.І. Основи суспільної географії: Підручник: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 102.